

НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ, ЇХ ПОЛІТИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА

Актуальність теми дослідження: право нації на самовизначення - провідне право серед колективних прав. У ст. 1 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права наголошується, що право на самовизначення мають «усі народи». **Мета дослідження:** полягає в аналізі стану захисту політичних та культурних прав національних меншин на основі сучасного законодавства України, беручи до уваги міжнародне право. Для досягнення мети ми ставимо такі **завдання:** з'ясувати права національних меншин України; дослідити важливість захисту національних меншин України. **Об'єкт дослідження:** національні меншини України. **Предмет дослідження:** статус національних меншин на соціально-політичному рівні, захист прав і свобод представників національних меншин. Кожна з представлених в Україні етнічних груп так чи інакше прагне зберегти свою мову, культурну спадщину, традиції, які в кінцевому рахунку формують основи національної ідентичності, забезпечують можливості для підтримки життєдіяльності й розвитку культури того чи іншого етносу, підтримки його соціальної й політичної спроможності. Однією з головних умов для цього є законодавчо закріплені та підтримувані державою права національних меншин. Питання про збереження та реалізацію національної ідентичності кожної з етнічних груп – це, насамперед, питання про формування цілісного й узгодженого поля законодавчого захисту цілої низки колективних та індивідуальних прав національних меншин. Мирне співіснування народів у багатоетнічному суспільстві визначається поєднанням різноманітних чинників: економічних, соціальних, політичних, релігійних, культурних, історичних. Природно, усталені типи міжетнічної взаємодії, як правило, мають стабільний потенціал толерантності та взаємоприспосованості етнічних груп до спільного життя на єдиній території. Незважаючи на історичну пам'ять, в якій завжди можна знайти приклади ворожнечі між сусідами, в умовах стабільного суспільства мир між народами – цілком реальне й об'єктивне явище. В українській науці проблема політичної нації набуває особливої гостроти. Концепція української політичної нації виходить з того, що йдеться про новаційне етнополітичне поняття, метаєтнічну, політичну спільність, яка передбачає плідне співіснування в ній соціальних та етнонаціональних підрозділів. Попри засоціалізованість такого поняття, справді треба погодитися з його автором Ю. І. Римаренком, що йдеться про етнополітичне поняття і водночас метаєтнічну та політичну спільність. При такому підході знімається питання внутрішньої розбіжності української нації та етнічних меншин, їх справжньої, а не уявної консолідації, справжньої, а не гіпотетичної інтеграції [4, с. 35–42]. Проблемами дослідження етнополітичного простору України та заходів з керування ним вчені займаються досить короткий термін оскільки за радянських часів етнологічні та етнополітичні аспекти намагалися не використовувати під час наукової роботи, причиною цього було твердження офіційної науки про те, що в Радянському Союзі немає проблем у цій сфері, на теренах СРСР проживає єдиний радянський народ тощо. І лише з отриманням Україною незалежності починається етап інтенсивного дослідження питань етнічних меншин, їх взаємовідносин та забезпечення прав і свобод з боку держави. Так, наприклад, В. Колеснік розглядає питання правового статусу етнічних меншин, М. Ларченко розглядає проблему запобігання дискримінації за національною ознакою [4, с. 35–42], М. Антонович розглядає питання, пов'язані зі співставленням національного законодавства з міжнародновизнаними нормативними актами [1, с. 68–74], а етнічними конфліктами займається Т. Сеньюшкіна [5, с. 120–129]. Сучасні етнічні конфлікти породжені фундаментальною суперечністю між ідеєю, відповідно до якої кожна суверенна держава має бути державою-нацією, чий громадянин мають спільну мову і культуру, і реальністю, яка полягає в тому, що всі країни більшою мірою багатоетнічні. Концепція єдності нації і держави виникла в період індустріалізації Європи, і відтоді національна держава стала домінуючою одиницею політичного поділу. Але не всі національні групи змогли добитися власної державності. У результаті, всередині держав відбулося ранжування на державотворчі нації та національні меншини. Розгляд у взаємозв'язку проблеми захисту прав національних меншин і врегулювання етнічних конфліктів виявляє глибинні причини міжнаціональних зіткнень. Багато проблем у представників національних меншин виникає через те, що вони відчують нерівність у питаннях зайнятості, прибутків, доступності соціальних послуг. Додержання прав людини як окремої особи може бути досягнуто за умови одночасного забезпечення її основних національних, етнічних прав. Визначальним принципом правового статусу особи є принцип рівноправності незалежно від будь-яких чинників, в тому числі національності, мови, расової приналежності [5, с. 120–129]. На сучасному етапі особливого значення набуває проблема забезпечення прав національних меншин як обов'язкова передумова досягнення міжнаціональної злагоди та стабільного демократичного розвитку українського суспільства. Громадяни України мають право вільно обирати та відновлювати національність. Примусження громадян у будь-якій формі до відмови від своєї національності не допускається. Кожний громадянин України має право на індивідуальні особливості тобто - національні: прізвище, ім'я та по батькові. Громадяни, в національній традиції яких немає звичаю зафіксувати «по батькові», мають право записувати в паспорті лише ім'я та прізвище, а у свідоцтві про народження - ім'я батька і матері. Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав і свобод громадян за національною ознакою забороняється й карається законом України. Правове регулювання становища національних меншин в Україні має дві особливості: законодавство України не встановлює жодних критеріїв для визначення національних меншин, за винятком виявлення почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою; титульна українська нація, яка за результатами перепису становить майже 78%, у декількох регіонах України за мовною ознакою фактично є меншістю, а отже, потребує захисту. У Декларації прав національностей України зазначається, що всі етнічні групи на її території становлять народ України, мають рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права, а дискримінація за національною ознакою забороняється. Українська держава гарантує всім національностям права на збереження їх традиційного розселення і забезпечує існування національно-адміністративних одиниць, бере на себе обов'язок створювати належні умови для розвитку всіх національних мов і культур. Значна увага приділена гарантіям для вільного користування рідними мовами всім народам і національним групам, створюючи для цього національні культурні центри і товариства. Окрім того, вони мають право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята, брати участь у традиційних народних обрядах. Нарешті, Українська держава бере під захист їх пам'ятки історії та культури. Статус України як, з одного боку, національної держави, а з іншого – багатонаціональної, полікультурної, був закріплений в Конституції України 1996 р., де в Преамбулі дається визначення українського народу як громадян України всіх національностей, тобто в основі такого визначення української політичної нації є як елементи громадянської нації, так і етнічної. Традиції уважного ставлення до прав національних меншин в Україні мають глибоке коріння, починаючи від доби УНР. III Універсал Української Центральної Ради проголошував поряд з іншими правами і свободами можливість уживання місцевих мов у зносинах з усіма установами. Сьогодні, коли в Україні вже вироблено певну нормативну базу, спрямовану на забезпечення прав національних меншин, постає нагальна проблема перегляду та корекції цієї сфери законодавства з метою усунення ряду нормативних колізій, які знайшли своє відображення як у положеннях окремих законів, так і на рівні цілої системи. Незважаючи на те, що в окремих нормах і положеннях політико-правових і юридичних актів України своє відображення знайшли чи не всі права національних меншин, передбачені міжнародними правовими документами, можна стверджувати, що для деяких із цих положень досі не знайдено механізмів практичної реалізації, а інші не виконуються або виконуються органами державної влади лише частково [4, с. 35–42]. З одного боку може здатися, що виконання цих норм залежить здебільшого від політичної волі представників того чи іншого органу виконавчої влади, однак чи не найбільшу роль у цьому процесі відіграють фактори, зумовлені недосконалістю та внутрішньою суперечливістю вітчизняного законодавства у сфері забезпечення прав національних меншин. **Висновок:** отже, Україна має давні традиції щодо забезпечення прав національних меншин, починаючи з доби УНР. Законодавство незалежної Української держави імплементувало норми міжнародно-правових актів щодо прав національних меншин, а в дечому випередило їх. У цілому відповідаючи міжнародно-правовим актам у цій сфері, законодавство України дещою мірою залишається декларативним. Подальшого дослідження та прикладної розробки у тематичній, присвяченій наданню прав національних меншин, доцільно приділити увагу міжнародним стандартам та міжнародній практиці у забезпеченні сприятливих умов в сфері міжнаціональних відносин. Також в наступних дослідженнях більше уваги слід приділити розв'язанню міжетнічних суперечностей як однієї з основних умов збереження спокою та злагоди в державі.

Список використаних джерел

1. Антонович М. Права національних меншин в Україні: національне законодавство та міжнародно-правові стандарти // Право України, 2004. № 6. С. 68–74.
2. Бугаєв С. Право національних меншин на представництво, 2005. № 1 (3). С. 51–59.
3. Закон України «Про національні меншини», 1992. № 36.
4. Ларченко М. Національні меншини. Правові запобіжники дискримінації // Віче, 2004. № 4. С. 35–42.
5. Сеньюшкіна Т. Права національних меншин та етнічні конфлікти // Вісник Української Академії державного управління, 2003. № 1. С. 120–129.